

BÖYÜK ŞƏXSİYYƏTLƏRİN NÜMUNƏVİ DOSTLUĞU

Üzeyir bəy Hacıbəyli ilə Səməd Vurğun arasında 21 il yaş fərqi olsa da, onları ümumi bir amal birləşdirirdi. Hər iki sənətkar ruhən bir-birinə çox yaxın idi.

Hələ uşaqlıq illərində Qazax Müəllimlər Seminariyasında təhsil alarkən Ü. Hacıbəylinin "Əslə və Kərəm" operasında və "Arşın mal alan" operettasında məharətlə oynayan Səməd Vəkilov sonralar Bakıda dahi bəstəkarla həm dostluq etmiş, həm də yaradıcılıq ünsiyyətində olmuşdur. Üzeyir bəy gənc şairə daim ata qayğısı göstərmiş, S.Vurğun isə böyük ustada övlad münasibəti bəsləmişdir.

Unudulmaz şairin qızı Aybəniz Vəkilova öz uşaqlıq illərini xatırlayarkən danışdı: "Yusif, mən və Vaqif hələ kiçik idik. Bir gün Yessentukidə atam bizi Üzeyir Hacıbəylinin görüşünə apardı. Bizə də bərk-bərk tapşırırdı ki, yaxınlaşıb Üzeyir bəyin əlini öpəsiniz. Sevimli sənətkarımız kreslodə əyləşmişdi. Biz atamın dediyi kimi bir-bir dahi bəstəkarın əlini öpdük. Vaqif lap balaca olduğu üçün o, Üzeyir bəyin əlini öpəndə ölməz ustadımız onun başına siqal çəkdi. İndi, söz düşəndə Vaqifə deyirəm ki, Üzeyir bəy başına siqal çəkməklə sənə musiqi istedadı bəxş edib.

Görüş zamanı bizi heyrləndirən bir məqam hələ də yadımdadır. Atam o vaxtlar artıq tanınmış bir şair idi. Amma bütün söhbət

boyu Üzeyir bəyin hüsurunda ayaq üstə dayandı, oturmadı. Bu, dahi sənətkara olan misilsiz hörmət və ehtiram əlaməti idi".

“Böyük şəxsiyyət, gözəl, qayğıkeş insan Üzeyir bəy Hacıbəyli yaradıcı gənclərin fəaliyyəti ilə çox maraqlanırdı. Səməd Vurğunun istedadına isə xüsusi rəğbəti vardı. Həm də şairdə olan milli qeyrət, böyük vətənpərvərlik, xeyirxahlıq hissi Üzeyir bəyin diqqətini xüsusi cəlb edirdi. Onlar bir-birini çox yaxşı anlayır, duyur və daim əməkdaşlıqda idilər. S.Vurğun bəzən yeni şeir yazan kimi ana dilimizin mahir bilicisi Ü.Hacıbəyliyə oxuyardı. O da əksər hallarda şeirdən ilhamlanaraq ona musiqi bəstələyirdi.

Üzeyir bəy Hacıbəylinin baldızı oğlu və uzun illər dahi sənətkarın şəxsi katibi olmuş Ramazan Xəlilov xatirələrində yazır: "İkinci Dünya müharibəsi illərində Səməd Vurğun gecəyarı Üzeyir bəyin mənzilinə zəng çaldı və yeni yaratdığı şeiri bəstəkarə oxumağa başladı. Şeir Üzeyir bəyin xoşuna gəldi.

- Deynən, yazım, - deyər şairdən rica etdi.

Üzeyir Hacıbəyli və Səməd Vurğun. Müəllif Nəcəfqulu İsmaylov

Üzeyir bəy o dəqiqə geyindi, royal arxasında əyləşdi, bir melodiya çalıb zümzümə etməyə başladı. Bir saat yarım sonra Səməd zəng vurdu:

- Bilirsən, ölçü nə isə düz gəlmir...

Görünür, o da yatmayıbmış, zəngi gözləyirmiş, axı Üzeyir bəyə yaxşı bələd idi:

- İndi gəlirəm...

Qaranlığa qərq olmuş şəhərin küçələri ilə yolda onu saxlayan patrulları dilə tutaraq Səməd Üzeyir bəygilə gəldi. Açılan səhəri məsləkdaşlar yeni mahnı ilə – "Vətən ordusu" mahnısı ilə qarşıladılar".

*Qorxub çəkinmərik ölümədən, qandan,
Çıxdıq illər boyu çox imtahanıdan.
Bombalar yağsa da hər gün, hər yandan,
Dağlara səs salır hücum borusu,
Haydi, marş ıralı, Vətən ordusu.*

İkinci Dünya müharibəsi illərində musiqimizin və poeziyamızın təəssübkeşləri qələbə naminə var qüvvələri ilə çalışırdılar.

Ü.Hacıbəyli müharibə illərində hərbi-hamilik işlərinə rəhbərlik edirdi. Onun sədrliyi ilə xüsusi komissiya fəaliyyətə başlamış, hərbi-hamilik işləri üzrə briqadalar təşkil edilmiş, qərargah yaradılmışdı.

Komissiyanın göstərişi ilə hər yerdə şən, vətənpərvərlik və

səfərbəredici əhval-ruhiyyə yaradan musiqilər səsləndirilir, xalqımızı, döyüşçülərimizi qəhrəmanlığa, qələbəyə sövq edirdilər.

“İkinci Dünya müharibəsinin ilk günlərindən Ü.Hacıbəyli Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının sədri kimi bütün bəstəkarları vətənpərvərlik ruhlu əsərlər yazmağa çağırırdı. Özü də bu səpkidə çoxlu əsərlər yazmışdır. O həm də Yazıçılar İttifaqına, şəxsən onun rəhbəri Səməd Vurğuna müraciət edərək, müdafiə mövzusunda mübariz mahnılar yaratmaq üçün mətnlər yazılmasını tövsiyə edirdi.

Hətta Azərbaycan yazıçılarından Məmməd Səid Ordubadi, Səməd Vurğun, Süleyman Rüstəm, Rəsul Rza, Məmməd Rahim, Osman Sarıvalı, Zeynal Xəlil, Nigar Rəfibəyli, Əhməd Cəmil və başqalarının iştirak etdiyi, 14 sentyabr 1942-ci ildə Müslüm Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında keçirilən "Vətən müharibəsi dövründə Azərbaycan ədəbiyyatı" adlı ədəbi-bədii gecədə giriş sözü-nü böyük bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli söyləmişdir.

Müharibədən əvvəl də, müharibə başladıqdan sonra da Ü.Hacıbəyli tez-tez hərbi hissələrdə olur, əsgərlərlə, döyüşçülərlə görüşür, onların vəziyyəti, güzəranı ilə maraqlanırdı. Bəzən də hərbiçilərlə görüşlərə elə Səməd Vurğunla birgə gedərdilər. Müharibə dövründə bu iki sənətkar müştərk yaradıcılığa əsasən bir neçə əsər

*Gal, ana yurdumun qızı, gəlini,
İndi namus vaxtı, qeyrat dəmidir,
Sən də əsirgəmə kömək alini,
Hər sözün, söhbətin can məhəmidir.
Adın şərəflidir sənin, ey qadın,
Dahilər anası çağırılır adın.*

Bu mahnını ilk dəfə azərbaycanlılardan ibarət 416-cı atıcı divizi-
yasında xidmət edən Rəşidə Qasımzadə digər tibb bacıları ilə birlikdə
ifa etmişdi.

Ölkəmizdə elə bir tədbir olmazdı ki, Üzeyir bəy Hacıbəyli və
Səməd Vurğun orada iştirak etməsinlər. Mühəribənin qızgın çağın-
da – 7 sentyabr 1942-ci ildə Azərbaycan hökumətinin göstərişi ilə
Bakıda muğam və xalq mahnılarının ifası məsələlərindən bəhs edən
müşavirə çağırılmışdı. Müşavirədə bəstəkarlar, şairlər, xanəndələr,
ifaçılar, o cümlədən Cabbar Qaryağdıoğlu, Hüseynqulu Sarabs-
ki, Niyazi, Əfrasiyab Bədəlbəyli, Səid Rüstəmov, Səməd Vurğun,
M.S.Orudubi və başqaları iştirak edirdilər. Müşavirə İncəsənət
İşləri İdarəsinin rəisi Mirzə İbrahimovun sədrliyi ilə keçirilirdi. Əsas
məruzəçi isə Üzeyir Hacıbəyli idi. Məruzədə böyük bəstəkar muğam-
lara seçilən sözlər, xanəndə və sazəndə dəstələri tərəfindən xalq
mahnılarının oxunması, ifağının səhnə bacarığı və s. məsələlərdən
bəhs etmişdi.

Ustad sənətkar mahnı mətnlərinin seçilməsinə, ümumiyyətlə, di-
limizin saflığına həmişə xüsusi diqqət yetirmiş, qələm sahiblərinə də
dilimizə hörmətlə yanaşmağı tövsiyə etmişdi. Bu barədə akademik
Məmməd Arif Dadaşzadə yazırdı: "Bir dəfə Süleyman Rəhimovun
dilini tənqid etmişdim. Məqalə çıxandan sonra mənə dedilər ki, Üze-
yir bəy səni axtarır, ona zəng elə. Mən bir qədər təşvişə düşdüm.
"Görəsən, nə üçün axtarır?" – deyə düşündüm. Zəng vurdum, dedi
ki, Arif, bir mənim yanıma gəlsən. Getdim, içəri girəndə gördüm ki,
mənim məqaləm onun stolunun üstündədir. S.Rəhimovun dilindən
gətirdiyim sözlərin altından qırmızı qələmlə xətt çəkmişdi.

Salamladıq, oturdum. Dedi ki, məqalən pis deyil, xoşuma gəldi.
Amma Süleyman Rəhimovun dilindən gətirdiyin sözlərlə razılaş-
maq çətinidir. Əgər sən Bakıda və onun ətraf kəndlərində az işləyən,
lakin rayonların bir çoxu üçün xarakterik olan bu sözlərin əleyhinə
gedirsənsə, bununla da ədəbi dilimizi yoxsullaşdırmırsanmı? Bəs
az işləyən və işlənməyən bu sözləri yazıçılarımız bədii əsərlərdə
işlətməyə, necə olar? Mən razılaşdım və səhvimi başa düşdüm".

Bu baxımdan Səməd Vurğunun dili haqqında onun "Fərhad və
Şirin" əsərinin Stalin mükafatına təqdim edilməsi münasibətilə 19
fevral 1942-ci ildə ədəbiyyat və incəsənət sahəsində Stalin mükafatı
komitəsinin iclasında Ü.Hacıbəylinin söylədiyi nitq də çox maraqlıdır.
Üzeyir bəy çıxışında demişdir: "Səməd Vurğun – müasir Azərbaycan
ədəbiyyatının parlaq nümayəndələrindən biridir. Burada mən
deyərdim ki, nəinki parlaq nümayəndələrindən biri, hətta ən iste-
dadlı nümayəndəsidir. Azərbaycan dilinin nümunələrini Azərbaycan
ədəbiyyatı xəzinəsinə daxil edərək o, Azərbaycan xalqının həyatının
bütün sahələrini müxtəlif yollarla əks etdirməyi bacarmışdır. Şairin
şeyrləri ana vətənə dərin hisslərlə hədsiz məhəbbətlə doludur. O, şeir
sənətinə mükəmməl yiyələnmişdir. Dramaturgiya yoluna isə o, üç

dramla daxil olmuşdur. Bir dramaturq kimi Səməd Vurğunun əsas
cəhəti odur ki, əsərlərində real xarakterlər verilir və lirik şairin dərin
psixologizmi hiss olunur. Bir dramaturq olaraq yaradıcılığının ikinci
əsas tərəfi odur ki, insan həyatını romantik və filosof şair kimi təsvir
edir.

Hazırkı "Fərhad və Şirin" əsəri bizim ədəbiyyatımızda və teatrda
böyük əhəmiyyət kəsb edən hadisədir. O, Nizami haqqında yazır və
onu müasirləşdirərək, sözün əsl mənasında, çağdaş vətənpərvərlik
dramı yaratmağa müvəffəq olur. Bu, nəzmlə yazılmış dramdır.

O, epik asudəliyi və dramatizmi birləşdirir. Bunlar həmişə çox
gözəl dillə yazılmış və nəinki Azərbaycan, hətta bütün çağdaş dra-
maturgiyanın nailiyyətlərindən biridir".

1940-cı ildən, yəni yarandığı gündən, ömrünün sonuna kimi
Stalin komitəsi üzvü olan Üzeyir bəyin bu çıxışından sonra Səməd
Vurğunun "Fərhad və Şirin" əsəri qeydsiz-şərtsiz Stalin mükafatına
layiq görülür.

Üzeyir Hacıbəyli haqqında tədqiqat apararkən S.Vurğun
tərəfindən bəstəkarla ünvanlanmış kiçik bir məktuba rast gəldim.
Orada yazılırdı: "Əzizim Üzeyir bəy! Siz məndən ordumuzun 25-ci
ildönümü münasibətilə şeir istəmişdiniz. Mən də "Göz aydınlığı" adlı
bir şeir yazıb sizə göndərirəm.

İndi söz sizindir! Sizin böyük sənətiniz hər zaman mənim
şeyrlərimə qanad verdiyi kimi, bu şeirimə də qanad verəcək.

Əllərinizi bərk-bərk sıxıram, hər vaxt qulluğunuzda hazıram.

Sizin S.Vurğun

9.11.43. Bakı".

**“1944-cü ildə Üzeyir bəy Hacıbəyli ilə Səməd Vurğun
birlikdə Azərbaycan Dövlət Himnini yazdılar. O dövrdə
bütün respublikalara Dövlət himnləri yaratmaq üçün
göstəriş verilmişdi. Elə həmin ildə Azərbaycanın o za-
mankı rəhbəri Mir Cəfər Bağırov Üzeyir bəyi yanına
dəvət edərək demişdir: "Moskvada olarkən İosif Vissa-
rionoviç Stalin yoldaş məndən xahiş etdi ki, onun sala-
mını sizə yetirim. Və bir də tapşırırdı ki, Azərbaycan Res-
publikasının Dövlət Himnini Üzeyir Hacıbəyov və Səməd
Vurğun yazsınlar".**

Böyük bəstəkar bu söhbətdən çox məmnun olaraq, M.C.Bağırova
görüşdən dərhal sonra işə başladı. Himnin sözlərini yazmağı Səməd
Vurğunla bərabər, Süleyman Rüstəmə həvalə etmişdilər.

Bundan əlavə, 1945-ci ildə Ü.Hacıbəyli S.Vurğunla bərabər İkinci
Dünya müharibəsinin qələbəsi münasibəti ilə "Zəfər himni" adlı xor
və orkestr üçün əsər yazdılar. Bu, onların müştərk yaradıcılığının
son mərhələsi oldu.

1945-ci ilin sentyabr ayında dünya şöhrətli dahi bəstəkar,
publisist, dramaturq, pedaqoq, filosof, alim, akademik, ictimai
xadim Üzeyir bəy Hacıbəylinin anadan olmasının 60 illiyi, yara-
dıcılıq fəaliyyətinin 40 illiyi böyük təntənə ilə keçirilmişdir. Yubiley
gecəsində rəyasət heyətində əyləşən Səməd Vurğun yubilyara elə
oradaca şeir yazır və təbrik çıxışından sonra "Böyük bəstəkar" adlı
həmin şeri oxuyur. Şeirdən bir bənd:

*Qartal kimi qanadlanıb, fəzaları aşarsan.
Bir ülvyyətlə aləminin qucağında yaşarsan.
Sən ki, həyat aşığısan, qoy bu eşqin var olsun,
Nasillərdən-nasillərə adın yadigar olsun!*

23 noyabr 1948-ci il Azərbaycan xalqı və mədəniyyəti üçün
ağır bir tarixdir. Həmin gün dahi bəstəkar, əvəzsiz insan Üzeyir bəy
Hacıbəyli həyata gözlərini əbədi yumdu. Bu itki ilə bağlı S.Vurğun
"Eşq olsun sənətkara" şerini yazır:

*O, sabah da bizimlə addımlayır yanaşı,
"Koroğlu"dən oxuyur yenə zəfər ordumuz.
Ey, Füzuli şerinin bir bəstəkar qardaşı!
Şöhrət tapdı adınla bizim ana yurdumuz.*

*Ölüm sevinməsin qoy, ömrünü vermir bəda
El qədrini canından daha aziz bilənlər.
Şirin bir xatirə qalacaqdır dünyada
Sevarək yaşayanlar, sevilərək ölənlər...*

Ünlü şairimiz dahi sənətkara həsr etdiyi "İnsan qəlbinin
tərənnümçüsü" adlı vida sözündə yazırdı: "Bütün xalqımız böyük bir
hüzn ilə musiqi sənətimizin ölməz ustadı olan Üzeyir Hacıbəyovla
vidalaşdı. Əziz və hörmətli bir insanın tabutunu torpağa tapşırmaq,
onu sevənlər üçün, bütün xalq üçün ağır bir dərdirdi".

Üzeyir bəyin vəfatından sonra da Səməd Vurğun onun xatirəsini
həmişə əziz tutmuşdur. Üzeyir Hacıbəylinin ev-muzeyinin mərhum
direktoru, professor Ramazan Xəlilov danışdı: "50-ci illərdə de-
korativ təbii sənət ustası Səkinə Şahsuvarovaya bir güldən sifa-
riş etmişdim. İşini tamamladıqdan sonra rəssam yanıma gəldi və
bildirdi ki, güldən artıq hazırdır. Doğrudan da, çox gözəl bir iş alın-
mışdı. Onda hələ muzey açılmamışdı. Güldənin pulunu isə ödəmək
lazım idi. Böyük məbləğ gerekirdi. Çox fikirləşəndən sonra Səməd
Vurğunun yanına getdim. O zaman böyük şair Azərbaycan Elmlər
Akademiyaşının vitse-prezidenti vəzifəsində çalışırdı. Əhvalatı ona
danışdım. S.Vurğun dərhal Azərbaycan Dövlət Tarix Muzeyinin di-
rektoru Məmməd Qaziyevə zəng çaldı. Bildirdi ki, Üzeyir bəyin əksi
olan güldənin rəssamdan alınmasına yardımçı olmalıdır. M.Qaziyev
şairin xahişini yerə salmadı və güldənin pulunu rəssama ödəyərək,
onu muzey üçün əldə etdi".

Hazırda qiymətli rəngli şüşədən hazırlanmış həmin güldən
Azərbaycan Dövlət Tarix Muzeyinin daimi ekspozisiyasındadır.

Budur sənətkara olan böyük məhəbbət! Həm Üzeyir bəy Hacıbəyli,
həm də Səməd Vurğun Azərbaycanın şanlı tarixində əbədlilik qazan-
mışlar. Həmişəlik xalqımızın yaddaşına həkk olunmuşlar. Bu iki bö-
yük şəxsiyyətin dostluğu bəşəriyyətə nümunədir.

Səadət Qarabağlı,
Üzeyirbəyşünas